

Türkçe Atasözlerinde Kadına Yönelik Bakış Açısı Üzerine Bir Değerlendirme

Berrin BAYBURT¹

Öz

Araştırma Makalesi

Kültürel birikimi yeni nesillere aktaran ve yaşatan değerlerin başında dil gelmektedir. Her dil kendine özgü kelime, cümle, atasözleri, deyimler gibi unsurlara sahiptir. Bu unsurlar gerçek anlamlarının yanında mecaz anlamlar yoluyla, o dili kullanan toplumlara ait bakış açılarını, algı ve yargıları içermektedir. Bu nedenle dil unsurlarının taşıdıkları anlamlar, toplumların bakış açılarını sürdürmek, aktarmak bakımından önem taşımaktadır.

Kadına yönelik ayrımcı, dışlayıcı yaklaşım sorunu yüzyıllardır tartışılmekte olup dünyada birçok ülkede çözüme kavuşturulamamıştır. Dünyanın birçok bölgesinde kadınlar sosyal, siyasal, ekonomik hayatta ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Benzer sorunları Türk toplumunda da gözlemlemek mümkündür. Dünya genelinde bu sorunun çözümünün bilim-kültür hayatındaki gelişmeler, bu gelişmelerin toplum geneline eğitim yoluyla kazandırılması ile gerçekleşeceği açıktır.

Bu çalışmanın amacı, Türkçe atasözlerini kadınlar ile ilgili vurguladıkları anlam bakımından incelemektir. Bu amaçla kadın kavramı ve bu kavramın kapsamındaki kelimeler taranmış, atasözleri anlamlarına göre sınıflandırılmıştır. Araştırma nitel bir durum çalışması olarak planlanmış, yürütülmüş, TDK'nin "Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler" kitabı temel alınarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kültür, Dil, Atasözleri

An Evaluation On The Women's Point Of View In Turkish Attachments

Abstract

Research Paper

Language is one of the values that transfer and sustain cultural accumulation to new generations. Each language has its own unique elements such as words, sentences, proverbs and idioms. These elements, besides their real meanings, include the perspectives, perceptions and judgments of the communities using that language through metaphorical meanings. For this reason, the meanings of language elements are important in maintaining and transferring the perspectives of societies.

The problem of discriminatory and exclusionary approaches to women has been discussed for centuries and has not been resolved in many countries around the world. In many parts of the world, women face discrimination in social, political and economic life. It is possible to observe similar problems in Turkish society. It is evident that the solution of this problem will be realized through the developments in science-culture life and these developments by means of education throughout the world.

The aim of this study is to examine Turkish proverbs in terms of their meaning about women. For this purpose, the concept of women and the words in the scope of this concept are scanned and

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, berrinbayburt82@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2237-4583>.

proverbs are classified according to their meanings. The research was planned and conducted as a qualitative case study, and was carried out on the basis of TDK's book "Proverbs and Idioms in the Dialects of the Region".

Key Words: Woman, Culture, Language, Proverbs

Article Info / Makale Bilgileri

Received / Alındığı Tarih 02.05.2020

Accepted / Kabul tarihi 19.12.2020

Giriş

Eşitsizlik, ırk, renk, dil, din, cinsiyet, gelir durumu gibi birçok değişken bakımından insanların ötekileştirilmesi ve dışlanmasına neden olan; medeni ve siyasi haklar gibi birçok yönden kanunlar önünde eşit koşullara sahip olmamayı ifade eder. Birçok eşitsizlik türleri olmakla birlikte, temeli uzun bir geçmişe dayanan cinsiyet eşitsizliği sorunu 21. yüzyılda bile birçok açıdan çözüme kavuşturulamamıştır. Her ne kadar birçok ülkede birtakım hukuki düzenlemeler yapılmış olsa da, toplumsal hayatta hukuki düzenlemelere ters düşen davranış ve uygulamalara rastlamak mümkün olmaktadır. Bu durum, eğitim ve ekonomik düzeye bağlı olarak, toplumsal yapının değişime direnç göstermesi ile açıklanabilir.

Tarihsel süreç içerisinde kadınların sahip oldukları hak ve özgürlükler, sosyal, siyasal ve ekonomik değişimler ile şekillense de genel olarak tarihin hemen her döneminde kadına atfedilen cinsiyet rollerinin önemli bir değişim göstermediği açıktır. Kadınlara biçilen cinsiyet rolleri her toplumun kendi dinamiklerine uygun olarak şekillense de, kadın ve kadınlık ile ilgili yargılar, kadın olmayı sorunlu bir hale getirmiştir (Yıldırım, 2019; 145). Kadın-erkek temelinde; ekonomik, siyasal ve sosyal açılardan eşit bir zemine kavuşturulamayan bu sorun, birçok ülkede ulusal ve uluslararası çalışmalara konu olmaktadır. Dünyanın birçok gelişmiş ülkesinde bile hâlâ kadınların iş hayatında erkeklerle eşit ücret alamamaları, birçok meslek dalında istihdam engeli ile karşılaşmaları, toplumsal yaşamda kadın hayatının ev işleri ile sınırlı görülmesi vb. birçok problem, yıllardır siyasal ve hukuki düzenlemeler yapılsa dahi bu sorunun bir zihniyet meselesi olduğunu göstermektedir. Bu nedenle toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak, toplumsal bakış açısının ve değer yargılarının güncellenmesi son derece önemlidir. Bu diğer gelişmelere göre daha uzun bir süreç gerektiren bir durum olmakla birlikte, siyasal, hukuki ve ekonomik gelişmelerle tutarlı bir şekilde değişim göstermeyen bir toplumsal yapıda, yapılan çalışmaların etkisi beklenenden az olacaktır. Örneğin, Türkiye’de her ne kadar boşanma, miras gibi konularda önemli haklar tanıyan Medeni Kanun yıllardır yürürlükte olsa da hâlâ eşinden boşanmak istediği için erkeklerden şiddet gören kadınların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum kadınların boşanmalarına yönelik bakış açısının en somut örneklerinin başında gelmekte olup ilgili hukuki düzenlemenin kadınlara bu hakkı tanımasına rağmen toplumsal bakış açısının henüz bu uygulamaya direndiğinin en açık kanıtıdır. Bu nedenle toplumsal değer yargılarının ve bakış açısının aktarımında önemli bir rol oynayan dil unsurlarında, sosyal vb. alanlardaki gelişmelerin etkisi görülmelidir. Neticesinde dil, toplumsal

hafızanın aktarımında son derece önemli bir değer olup, gerçek anlamına ek olarak belirli söylem ve yargıları içeren anlamların aktarılmasında son derece etkilidir. Bu fikirden yola çıkarak gerçekleştirilen bu çalışma öncelikle kadına yönelik yargılar içeren atasözlerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

Cinsiyet eşitsizliği konusunda öncelikle sorunun kaynağının tarihsel süreç içerisinde incelenerek ortaya konması ve bu tespitten hareketle çözüm yollarının araştırılması gerekmektedir. Afşar ve Öğrekçi, bu sorunun temellendirilmesine sosyal ve kültürel açıdan bakabilmek için, toplumsal yeniden üretim bağlamında kadınların kültürel ve ekonomik yapıda pasif konumda kalmaya zorlandıklarının anlaşılmasının gerekli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak konu derin olmasına rağmen, konu ile ilgili verilerin yetersizliği, sorunun açığa çıkmasında bir engel oluşturmaktadır (Afşar, Öğrekçi, 2015; 82).

Sorunun temelinde, büyük bir bölümü erkek egemenliğinde olan ekonomik ve siyasal gücün paylaşımı ve buna bağlı olarak kadının siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan kısıtlanmasının yer alıp almadığı bilim çevrelerinde uzun yıllardır tartışılmaktadır. Bunun yanı sıra soruna çözüm bulmak amacıyla, ulusal ve uluslararası kuruluşlar aracılığı ile birçok ülkede sosyal ve siyasi adımlar atılmaktadır. Ancak her ne kadar cinsiyet eşitsizliği konusunda ulusal ve uluslararası kamuoyu ve farkındalık oluşturma çalışmaları yürütülse de bu çalışmaların etkisi genelde aydın ve eğitilmiş kişilerle sınırlı kalmakta, toplumun büyük bir bölümünü oluşturan kesimi ise geleneksel toplumsal bakış açısı ve davranışları sürdürmeye devam etmektedir. Bu nedenle eğitimin toplumsal tabana yayılması ve kadın-erkek eşitliğini amaçlayan kazanımlara eğitim-öğretim müfredatlarında yer verilmesi, kadın-erkek eşitliği doğrultusunda hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesi, kadınların siyasi yaşamda yer almalarının önündeki engellerin kaldırılması bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Diğer yandan aile ve sosyal çevrede devam eden informal eğitim süreçlerinde de kadına yönelik olarak hukuki, siyasi ve ekonomik düzenlemelerle tutarlı davranış ve tutumlar devam ettirilmeli, aksi yöndeki davranış ve söylemler ise terk edilmelidir.

Dünya genelinde kadın-erkek eşitliği konusunda atılan adımlar, emek, sabır iş birliği gerektiren çalışmalar neticesinde ilerlemektedir. Kadın hakları ile ilgili fikri ve ilmi bu çalışmalar, Avrupa'daki Aydınlanma Dönemi'nde oluşan birikim sonucunda etkili bir şekilde gerçekleştirilmeye başlamıştır. Genel olarak Kadın Hakları ile ilgili adımların atılmasında ve fikirlerin dile getirilmesinde feminist oluşum büyük roller üstlenmiştir. 19. yy. sonu ile başlayan ve Birinci Feminist Dalga olarak adlandırılan dönemde, Mary Wollstonecraft'ın Kadın Haklarının Savunusu (Vindication of the Rights of Women) isimli eserinde dile getirdiği istekler bu sürecin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde vurgulanan en önemli hak talebi ise seçim hakkı konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmaların neticesinde birçok ülkede kadınlara seçim hakkının tanındığı görülmektedir. Nitekim A.B.D.'de 1920, Türkiye'de 1930, Finlandiya'da 1906, Rusya'da 1917, Almanya'da 1918, Büyük

Britanya’da 1928’de kadınlara seçim hakkının tanınırken; Fransa’da ise bu gelişme 1944 yılında gerçekleşmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı’nda kadın emeğine olan ihtiyacın artmasıyla birlikte kadın istihdamı artmış, böylece kadınların siyaset ve topluma entegrasyonu yükselmiştir (Heper, 2014; 12).

Feminist hareket, kadınların vatandaşlığı önünde yer alan, ataerkil kapitalist devlet ile maskünelist iktidar şekillerinin neden olduğu kısıtlama ve engelleri ortaya çıkarmıştır. Ayrıca feminist kuramlar, kadınların sosyal, siyasî ve medenî haklara sahip olsalar da, bu durumun tam olarak yurttaşlık pratikleri bakımından tam ve eşit olmalarında yeterli olmadığını da ortaya koymuştur. (Kartal, 2016; 81) Touraine, kadınların gerçekleştirdikleri hareketin çok radikal olmakla birlikte, kanunları dönüştürdüğünü, hakları olumladığını, kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmasına katkıda bulunduğunu ifade etmektedir. Touraine’ye göre, kadınların en büyük katkısı başta Büyük Britanya’da gerçekleştiği gibi demokrasinin gelişmesine yardım etmek olmuştur (Touraine, 2007; 52).

Feminizm’in ikinci dalgası olarak adlandırılan dönemde ise 1960’lı yıllarda Batı’da meydana gelen gelişmelerin kadınları etkilediği görülmektedir. Bu dönemde, Simone de Beauvoir’ın “Kadın olunmaz, kadın doğulur.” sözü oldukça etkili olmuştur. Bu dönem, tıp teknolojisindeki gelişmelerle birlikte kadınların güvenli doğum yapma olanaklarının arttığı bir süreçtir. Ancak kadın hakları savunucuları, kadınların bu konudaki ilaç ve tedavi olanaklarına ulaşmaları konusunda yaşadıkları sıkıntıların kaldırılması, bu olanaklardan tüm kadınların yararlanması ve pek çok ülkede var olan baskıcı ve tutucu kanunların kaldırılması için mücadeleye girişmişlerdir. Kadınların erkeklerle eşitliğini amaçlayan kanunlar yapılmış olsa da toplumsal pratikte eşitsizliğin devam etmesinden hareketle toplumsal normların uygulanış tarzının biyolojik cinsiyete göre değil, ataerkil sistemin normlarına göre olduğunu dile getirmişlerdir (Taş, 2016, 168-169).

1990’lı yıllar, feminizmin üçüncü dalgası olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde, kadınlar arasındaki farklılığa vurgu yapıldığı görülmektedir. Bütün kadınların ezilme şekilleri aynı olmamakla beraber, bu farklılığın temelinde gelenekler, etnik kimlik, cinsel yönelim ve sınıf farkları yer almaktadır. Feministler bu dönemde söz konusu farklılıklarının dikkate alınarak çözümler üretilmesinin gerekliliğini vurgulamışlardır. Ayrıca hak ve özgürlükler bakımından kadın-erkek eşitliğinin yanı sıra, dünyanın yaşanabilir bir yer olmasını isteyen ekofeminizm gibi daha geniş kapsamlı kapsayıcı akımlara da önem verildiği görülmektedir (Kolay, 2015; 9-10).

Üçüncü Feminist dalganın üzerinde durduğu en önemli kavramların başında toplumsal cinsiyet gelmektedir. “Toplumsal cinsiyet kavramı, geniş açılımları olan, oldukça kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram, kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu anlatır. Toplumsal cinsiyete duyarlı çalışmalar denildiğinde de kastedilen sadece “kadınları da dâhil etmek” değil, çalışmalarda farklı cinsel yönelimlerin ve ihtiyaçlarının farkında olunması ve bunlara yönelik

ayrımcı tutumların dikkate alınmasıdır.” (Özaydınlık, 2014; 94-95). Bora’ya göre ise bu kavram, cinsiyetin oldukça karmaşık toplumsal ilişkiler ağı içinde kurulduğunu ifade eder. Bu kavramın arka planında yer alan fikir ise, cinsiyetin toplumsal bir inşa olduğu, kadınlık ve erkeklığın ise doğuştan gelen biyolojik özellikler olmaktan çok, toplumsal birer kurgu olduğudur (Bora, 2018; 22).

Toplumsal cinsiyet alanında çalışan araştırmacılar, kadın-erkek arasındaki biyolojik farklılıkların dışında, toplumun kendi oluşturduğu farklılıklara dikkat çekmişler; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı konusunu gündeme taşımışlardır. Bu ayrım, kadın ve erkek ile ilgili tüm denge ve değerlerin kurgu olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkeğe atfedilen rollerin zaman içinde nasıl yerleşip kökleştiğini açıklarken, kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkilerinin nasıl kadınların aleyhinde şekillendiğini göstermiştir (Gürhan, 2010; 366).

Dördüncü Feminist Dalga ise son dönemlerde meydana gelen sosyal medya teknolojilerindeki gelişmelerin izlerini taşımaktadır. Nitekim bu dönemde çoğunlukla internet ve sosyal ağlar üzerinden aktivist feminist kadınların kendilerini örgütlediği, söylemlerini bu platformlarda dile getirdikleri görülmektedir. Feminizmin sesini bu platformlar aracılığıyla duyurması dördüncü dalganın temeli olmakta ve dünyanın her yerinden feministi kendisine dâhil etmekle birlikte teknolojide meydana gelen değişimler bağlamında gelişmeye devam etmektedir (Özdemir, Aydemir, 2019; 1711).

Dünyada meydana gelen gelişmeler neticesinde Türkiye’de de kadın hakları ile ilgili çalışmalar gerçekleştirildiği görülmektedir. Nitekim Batı’da kadınların, eğitim konusunda birtakım haklar elde ettiği ve sosyal hayata katıldığı 18. yy.’da, Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı ile askeri ve kültürel ilişkilerinin artması Türk aydın çevresinde de kadın hakları sorununun gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu etkileşimin bir sonucu olarak, kadınların eğitimi ve sosyal hakları hakkında aydın çevrelerde yeni fikirler oluşmaya başlarken, kadın hareketinin ortaya çıkışının da tüm dünyada aynı yolu takip ettiği dikkati çekmektedir. Türk kadınları açısından bu gelişmelerin başlangıcı olarak hukuk, eğitim başta olmak üzere birçok alanda gelişme ve değişimin başladığı II. Meşrutiyet dönemi görülmektedir (Gökçimen, 2008; 47).

II. Meşrutiyet’in ilanı ile başlayan dönem, bu süreçte yaşanan toplumsal ve siyasi gelişmeler nedeniyle Türk toplumu açısından önemli bir yere sahiptir. Cumhuriyet döneminin aydın kadrosu bu dönemde yetişmekle birlikte, kadın hakları tartışma konusu olmuş ve Cumhuriyet dönemi yeniliklerinin ilk adımları bu dönemde atılmıştır. Cumhuriyet dönemindeki yenilikler arasında kadın haklarına büyük bir önem verilmiş ve Atatürk, bu dönemde siyasi haklarına kavuşan Türk kadınlarını bu konuda her zaman teşvik etmiştir (Bulut, 2013; 333). Milli Mücadele döneminde kadınların katkıları birçok edebi ve sanat çalışmasına konu olurken, kadınlara toplumsal, hukuki ve siyasi hakların tam anlamıyla tanınması Cumhuriyet dönemi ile gerçekleşmiştir. Nitekim Türk kadınları Medeni Kanun ile evlenme, boşanma ve

miras konularında önemli kazanımlar elde ederken, 1930'lu yıllarla birlikte seçme ve seçilme hakkına da kavuşmuştur.

1980'li yıllarla birlikte hem uluslararası alanda hem de ülke içinde kadın hareketi güçlenmiş, kadın hakları alanında toplumsal bilinç giderek artmaya başlamıştır. Bu durumun etkileri 1990'lı yıllarda birçok kanuni düzenlemelerde hissedilmiştir. Bu düzenlemelerle toplumdaki kadın ve erkek eşitliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Özellikle Avrupa Birliği ile uyum sürecinde yürütülmekte olan çalışmalar arasında kadın hakları konusundaki yasal düzenlemelerin yer aldığı görülmektedir. 3 Ekim 2001'de TBMM'de kabul edilen ve 17 Ekim 2001'de yürürlüğe giren Anayasa değişiklikleri, aile içinde kadın-erkek eşitliğini amaçlayan hükümler bulunmaktadır (Sapmaz,2016, 54).

Arat da Türkiye'de feminist hareketin, kurumsallaşma bakımından en verimli yıllarının 1990'lı yıllar olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, Türk Medeni Kanunu'nda, Türk Ceza Kanunu'nda kadınların lehine olarak yapılması gereken değişiklikler bu yıllarda planlanmıştır. Ailenin Korunması Yasası bu dönemde çıkmış, Kadın Eserleri Kütüphanesi, Üniversitelerde Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Kadın Çalışmaları Bilim Dalları ve Kadın Sığınma Evleri, çeşitli feminist yayın ve dergiler, 1980'lerin sonu ile 1990'lı yıllarda kadın dayanışmasının netice veren olumlu katkıları olmuştur (Arat, 2017; 12). Türkiye'de kadınları korumaya yönelik birtakım yasal düzenlemelerin 1990'lı yıllardan itibaren hız kazandığı görülmektedir. Nitekim Türkiye'de şiddet mağduru kadınları korumak amacıyla hazırlanan kanun 17.1.1998'de yürürlüğe girerken, bu kanunun adı her ne kadar Ailenin Korunmasına Dair Kanun olarak belirtilmişse de, kanunun esas amacının kadını şiddetten korumak olduğu içeriğinden ve kanunda kullanılan kavramlardan anlaşılmaktadır. Şiddet uygulayan kişi hakkında hâkimin hükmedeceği tedbirler için kusurlu eş kavramına yer verildiği görülmektedir. Kanun gerekçesinde kocanın şiddetinden bahsedilmekte ve 26 Nisan 2007'de kabul edilen 5636 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile de kusurlu eş kavramına diğer aile bireyleri eklenirken, böylece kanunun adı ile içeriği uyumlu hale getirilmiştir (Moroğlu, 2012, s. 370). 2012'de yapılan düzenleme ile de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü iş birliğiyle hazırlanan Panik Butonu projesi hayata geçirilmiştir. 2013 yılında da kadın milletvekillerinin, başörtüsü ile TBMM'ye girmesinin önündeki yasal engeller kaldırılmıştır (kadem.org.tr, 2020).

Kısaca dünyada ve Türkiye'de kadınlara yönelik olarak atılan siyasi, toplumsal ve hukuki adımlara bakıldığında, tüm bu gelişmeler yaklaşık iki yüz yıllık bir süreci kapsamaktadır. Ancak bu kadar uzun bir zaman diliminden bahsediyor olmamıza rağmen dünyanın gelişmiş ya da gelişmemiş birçok bölgesinde cinsiyet eşitsizliğine ilişkin sorunlar devam etmektedir. Bu konuda ekonomik, sosyal vb. alanlarda kadına yönelik şiddet, hak mahrumiyeti, ücret ve istihdam eşitsizliği, siyasi alanda erkek egemen temsiliyet başta olmak üzere ciddi sorunlar hâlâ sürmektedir.

Dolayısıyla başta ifade edildiği gibi her ne kadar hukuki bir takım düzenlemeler yapılsa ve fikri olarak birtakım oluşum ve hareketler gerçekleşse de kadın hakları konusundaki tüm bu gelişmeler toplum tarafından içselleştirilmedikçe bu sorunlar devam edecek gibi görünmektedir. Bu noktada toplumsal kültürde kadınlara yönelik bakış açısı ve yaklaşımı içeren normların ve kültürel öğelerin bu doğrultuda güncellenmesi gerekmektedir. Bu hususta eğitime önemli görevler düşmektedir. Ancak okullarda verilen eğitim belli bir yaşla birlikte başlamakla birlikte, okul öncesi aile içinde başlayan eğitim büyük önem taşımaktadır. Çünkü çocukların dil ve toplumsal becerilere ilişkin temel kazanımları elde ettiği kurum aile olmakla birlikte, okula başladıktan sonra da çocukların içinde yaşadığı ve en fazla vakit geçirdiği ortam ailedir. Bu nedenle ailelerin kültürel değerleri çocuklara aktarırken bilinçli olması son derece büyük bir önem taşımaktadır.

1. Araştırmanın Amacı

Türkiye, sosyo- kültür yapısında ve tarihinde, kadınlara değer verildiğini gösteren örneklerin yer aldığı bir ülkedir. Ancak özellikle son dönemlerde kadınlara yönelik birtakım şiddet olaylarının sıklıkla gündeme gelmesi dikkati çekmektedir. Kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasi hayatta daha fazla yer almaları, birtakım geleneksel yaklaşımların etkisini yitirdiğini göstermenin yanında, bu şiddet olaylarının, kadınların yaşamlarında eskisine oranla daha aktif olmalarına karşı bir karşı tepki olduğu varsayılabilir. Türkiye'deki istatistiklere bakıldığında 2010-2018 yılları arasında 1915 kadının öldürüldüğü, öldürülen her iki kadından birisinin failinin ise kocası ya da erkek arkadaşı olduğu dikkati çekmektedir. Bu cinayetlerin en az 396'sının ise ayrılık veya boşanma sürecinde gerçekleştiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle öldürülen 1915 kadının 1193'ünün yani %62'sinin failinin kocası, erkek arkadaşı, eski kocası ya da eski erkek arkadaşı olduğu ifade edilebilir (www.cnnturk.com, 11.12.2018). Bu şiddet olaylarının özellikle ayrılma ya da boşanma aşamalarında gerçekleşmesi, kadına atfedilen anlamın ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkçe atasözlerinde kadın konusunu inceleyerek bu kültür öğesinden hareketle kadına yüklenen toplumsal ve kültürel anlamı ve kadına yönelik bakış açısını atasözleri çerçevesinde kısmen de olsa ortaya koymaktır. Atasözleri toplumsal tecrübe ve yaşanmışlıkların neticesinde olgunlaşan kültürel öğeler olması bakımından, araştırma konusuna zemin olarak tercih edilmiştir. Dolayısıyla dilde kadına yönelik olumlu-olumsuz yargılar içeren kültür ürünlerinin tespit edilmesinin, gelecek kuşaklara değer yargılarının aktarımında dikkat etmemiz gereken noktalar konusunda yardımcı olması beklenir.

2. Araştırmanın Kapsamı

Türkçe atasözlerinde kadın konusunu elen alan birçok araştırma örnekleri mevcuttur. Aydın (2018)'in "Kız-Kadın Kimliğinin Oluşumu ve Kadına Bakış

Bağlamında Toplumsal Algıya Yön Veren Atasözleri” başlıklı araştırması, bu çalışmaların başında gelmektedir. Söz konusu makalede atasözlerinden hareketle toplumda kız ve kadın kelimelerine atfedilen anlam farklılıklarına yönelik tespitler bulunmaktadır. Karaman (2016)’nın Uygur Atasözlerinde Kadın, Yazıcı Ersoy (2012)’un Başkurt Türkçesinde Kadın ile İlgili Söz Varlığı ve Küçük (2003)’ün Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği çalışmaları ise bu alanda yapılan diğer araştırmalara örnek olarak verilebilir. Bu çalışma ise Türkçedeki atasözleri ile sınırlı olup, deyimleri içermemektedir. Çalışmada atasözleri, kadına yönelik olarak içerdikleri anlam ve vermek istedikleri mesaj bakımından incelenmiş ve bu bakımdan kadına yönelik olarak içerdikleri olumlu-olumsuz anlamlarına göre değerlendirilmiştir. Araştırmada kaynak olarak Türk Dil Kurumunun Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler isimli yayını temel alınmıştır. Bu yayının ilk basımı 1969 yılında gerçekleştirilmiş olup, araştırmaya adı geçen eserin Mayıs 2019’da yayınlanan 6. baskısı kaynak olmuştur. Atasözlerinde yer alan ve araştırmacının anlamını bilmediği kelimelerin anlamlarının elde edilmesinde yine Türk Dil Kurumu’nun <https://sozluk.gov.tr/> sitesinden yararlanılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Kaynak olarak kullanılan yayının incelenmesinde doküman analizi yapılmış ve Türkçede kadını ve kadın rollerini ifade etmek için kullanılan “karı, kız, kadın, ana-anne, gelin-kaynana, avrat, hatun, hanım, bacı, eksikli” kelimelerinin yer aldığı Türkçe atasözleri içerdikleri anlam bakımından sınıflandırılmıştır. Elde edilen bulgulardan hareketle, kadına atfedilen bakış açısı ve toplumsal yaklaşım tasvir edilmeye çalışılmıştır.

4. Bulgular

Aile kültürel öğelerin aktarılmasında ve sürekliliğinde büyük bir rol oynamaktadır. “En genel ve en nesnel tanımı ile kültür, insanın yarattıklarının tümüdür. Bir bütün oluşturan kültür, ancak çözümlene amaçları ile bölünebilir. Böyle bir bölünme bizi, maddi kültür, manevi kültür ayırımına götürür.”(Kongar, 1984; 16). Kültürü aktarmanın en işlevsel aracı ise dildir. Bu nedenle bir dili öğretmek o dili konuşan toplumun da kültürünü öğretmek anlamına da gelmektedir. Bu noktada dilin kültürel kimliği yaratması sürecinde eğitim kurumlarının yeri de göz ardı edilemez (Ünveren Kapanadze, 2018; 1580). Yüce’ye göre, “düşünme yeteneğimiz, düşündüklerimizi anlatmamız bakımından dilden yararlanabilme yeteneğimizle sınırlanmıştır. Başkalarının düşünme güçlerini anlama yetimiz bizim dilden yararlanma yeteneğimiz ile sınırlıdır. Düşünce ile anlatım birbirine sıkı bağlarla bağlıdır ve dilbilimi gücü, gençlerin eğitiminde üstün bir yer tutmaktadır.” (Yüce, 2005; 82).

Dil, kültür, edebiyat, toplum ve eğitim-öğretim birbirleriyle iç içe, birbirlerini tamamlayan ve yine birbirlerini etkileyen toplumsal unsurlardır. Toplumlar, temellerini inşa eden bu unsurlar sayesinde var olurlar ve varlıklarını sürdürürler. Bu

bakımdan dil, kültür ve edebiyat, belirli bir toprak parçasında egemen olan bir milletin hafızası durumundadır (Küneci, 2018; 123). Dil; kelime, cümle gibi unsurların yanında, ses bilgisi gibi temel dilbilgisi kurallarını da barındıran ve uzun bir geçmişe sahip olan, sözlü ve yazılı edebi ürünlerle aktarılan deyimler, atasözleri vb. de içermektedir. “Her toplumda, manevi kültür alanı içinde sayılacak türkü, ağıt, mani, ninni, halk hikâyesi, atasözü ve deyimler gibi sözlü kültür ürünleri yaratılmış, sözlü veya yazılı gelenekten yararlanılarak gelecek nesillere aktarılıp yaşatılmıştır. Özellikle hayatın hemen her safhasında yer alan, insanların deneme yanılma yöntemiyle yüzyıllar süren sosyal hayat deneyimleri sonucunda oluşmuş duygu ve düşüncelerin temelinde teşekkül eden kültür ürünlerinden atasözleri, ayrı bir ehemmiyete sahiptir.” (Annaberdiyev, 2018; 254).

Türk kültürü, dünyanın önemli ve uzun bir geçmişin ürünü olan birikime sahip köklü kültürlerinden biridir. Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olan Türk dili ise, diğer diller gibi toplumsal yapının etkilerini taşımaktadır. Dolayısıyla geçmişten günümüze yaşanan hemen her toplumsal deneyim dilde yansımaları bulmuştur. Bu toplumsal deneyimler, atasözleri ve deyimler ile kalıplaşmış ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Atasözleri, deyimler ve mani, şiir gibi manzum metinleri, kalıp sözler olarak adlandırabiliriz. Kalıp sözler, belli bir düzende oluşturulan, değiştirilmeyen yapılar olmakla birlikte içerisinde yer alan kelimeler, başka kelimelerle değiştirilememektedir. Atasözleri ve deyimler, milletin geçmişten günümüze getirdiği bilgi ve deneyimlerinin öz bir şekilde ifade edildiği önemli unsurlarındandır (İlhan, 2017; 401). Gerek İngilizce kaynaklarda gerekse Türk atasözleriyle ilgili yapılan çalışmalarda atasözlerinin, genel olarak gerçek ve mecaz anlamlı şekilde sınıflandırıldığı dikkati çekmektedir. Gerçek anlamlı olduğu belirtilen atasözleri incelendiğinde, bir kısmının tam olarak gerçek anlamlı, bir kısmının ise kısmen gerçek kısmen mecaz anlamlı olduğu görülmüştür (Keklik, 2013; 246).

Toplumların sosyal ve kültürel değerlerinin aktarılmasında ve bireylerin toplumsallaşmasında önemli bir yere sahip olan atasözleri ve deyimler; bir kimliğin, bir hayat tarzının, bir toplumun betimlenmesinin ve tasvir edilmesinin en önemli göstergelerinden birisidir. Kuşkusuz ki her toplumun kendine özgü atasözleri ve deyimleri bulunmakla birlikte, toplumlarda belli bir deneyimin, tecrübenin sonucu olarak ortaya çıkan atasözleri ve deyimler, birtakım didaktik nitelikleriyle de eğitim sürecinde önemli bir yere sahiptir (Bulut 2013; 561). Örneğin, Kırgız atasözlerinde evlilik tavsiye edilirken, diğer yandan bu kararın verilmesi sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlara da yer verildiği görülmektedir. Nitekim Kırgız atasözlerinin eşler arasında denliğin göz önünde bulundurulması, yuva kurabilecek özelliklere sahip eş tercih edilmesi, evlenme yaşının geciktirilmemesi ya da acele karar vererek hatalı evlilikler yapılmaması gibi tavsiyeler içerdiği görülmektedir (Köylü, Bekmurzayev, 2018; 146-147).

Formal ve informal eğitim süreçlerinde, toplumsal değerlerin ve toplumsal

bakış açılarının aktarılmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında atasözleri önemli bir yer tutmaktadır. Keklik'e göre, ortaokul dönemindeki öğrencilere kendi kültürel değerlerini ve kültürel özelliklerini tanıtmada konusunda sağlayacağı katkının yanı sıra anadili kullanma becerilerini geliştirme ve zengin bir ifade yeteneğini kazandırma bakımından atasözleri büyük bir öneme sahiptir (Keklik, 2015; 36). Atasözlerinin toplumsal tecrübe, bakış açısı ve değer yargılarını içermesi ve bu öğeleri aktarmadaki öneminden hareketle, bu çalışmada da Türkçede yer alan atasözleri kadına bakış açısından ele alınmaktadır.

Türk toplumsal yaşamının temelini meydana getiren ve kültürel yapıda büyük bir öneme sahip olan ailenin vazgeçilmez unsuru kadındır. Kadınlar; anne, eş, abla vs. gibi unvanlar ile aile içinde; kadın kimliğiyle de Türk toplumunda önemli bir yere sahip olmuştur (Yılmaz, 2004; 112).

Türkçede kadın kavramını karşılayan sözlere ilişkin birçok araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu konuda gerçekleştirilen çalışmaların başında Güner'in "Türkçenin Kadına İlgili Söz Varlığı" başlıklı çalışması gelmektedir. Güner, bu çalışmada kadına ilgili söz varlığını, 'biyolojik ve toplumsal cinsiyet', 'yaş', 'evlenme, cinsellik', 'doğurganlık, annelik', 'akrabalık', 'kadın bedeni ve sağlığı', 'kadın giyimi ve süslenmesi', 'sosyal konumu', 'ekonomik hayattaki konumu', 'kadın ve din ilişkisi', 'ölüm ve yas karşısındaki tutumu', 'sanat ve eğlence hayatında kadın', 'güzellik, beğeni ve aşk öznesi olarak kadın', 'kadına ilişkilendirilen doğüstü varlıklar' kapsamında ele almaktadır (Güner, 2018). Dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Türk topluluklarının dillerine ait ve Türkçenin farklı varyasyonlarını da içeren araştırmalar bu noktada gerçekleştirilmiş diğer önemli çalışmalardır. Örneğin, Yazıcı, Başkurt Türkçesinde kadın kelimesi ile ilgili söz varlığını araştırdığı çalışmada şu değerlendirmelerde bulunmaktadır. Yazıcı'ya göre, "Türk toplumunda kadının yeri oldukça önemli olmakla birlikte zaman zaman erkeğe oranla ikinci planda kaldığı görülmektedir. Bununla birlikte, Türk dilinin genel söz varlığı içerisinde kadın ile ilgili kelimeler oldukça önemli bir orana sahiptir. Genel Türkçeye paralel olarak Başkurt Türkçesinde de durum değişmemekte; söz varlığı içerisinde "kadın" ile ilgili kelimeler geniş bir yer tutmaktadır." (Yazıcı, 2012; 55).

Karahan'a göre ise tarihi Türkçenin kelime varlığı içinde, adbilimine (onomastik) ait olan dil malzemesi incelendiğinde kadın kavramının oldukça zengin bir şekilde karşılandığı görülmektedir. Bu kelimeler arasında doğrudan kadını ifade eden kelimeler bulunmakla birlikte, sosyal, hukuki, ailevi, akrabalık bağlarının yanında benzer yönleri bakımından kadının durumunu ifade eden sözlerin de bulunduğu dikkat çekmektedir. Dolayısıyla bu çalışmalar sözvarlığı araştırmaları için önemli olmasının yanında, eski Türk toplumundaki cinsiyet kültürünü ve kadının toplumdaki konumunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. (Karahan, 2006; 1).

Bu araştırma kapsamında yapılan incelemede, Türkçe atasözlerinde kadını

ifade etmek için kullanılan kavramlardan; kadın, karı, avrat, hanım, gelin, kaynana, ana, bacı, eksikli, kız kelimelerinin sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Atasözlerinde, genel olarak kadının, medeni durumunu, yaşını, çocuk sahibi olma ve akrabalık ilişkisini ifade eden kelimelerin yer aldığı görülmektedir. Yapılan incelemede kadın 55, karı 65, kız 112, avrat 43, hatun 2, hanım 4, bacı 5, ana-anne 82, gelin-kaynana 37, eksikli kelimesi ise 1 atasözünde kullanılmaktadır. Bu kelimelerin anlamları Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre şu şekildedir (<https://sozluk.gov.tr/>):

- Kadın:*
1. Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen (*isim*).
 2. Analık, ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan (*sıfat*).
 3. Hizmetçi bayan (*isim, mecaz*).
 4. Bayan (*isim, eskimiş*).
- Kız:*
1. Dişi çocuk (*isim*).
 2. Üzerinde kadın resmi bulunan iskambil kâğıdı (*isim*).
 3. Dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sözü (*ünlem*).
- Karı:*
1. Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce (*isim*).
 2. Kadın (*isim, kaba konuşmada*).
 3. Yaşlı, ihtiyar (*isim, halk ağzında*).
- Avrat:*
1. Kadın (*isim, halk ağzında*).
 2. Karı, eş (*isim, halk ağzında*).
- Ana-Anne:*
1. Anne (*isim*).
 2. Yavrusu olan dişi hayvan (*isim*).
 3. Dinî bakımdan aziz tanınan bazı kadınlara verilen saygı unvanı (*isim*).
 4. Yaşlı kadınlara saygılı bir seslenme sözü (*ünlem*).
 5. Velinimet (*isim, mecaz*).
 6. Alacağın veya borcun, faizin dışında olan bölümü (*isim*).
 7. Temel, asıl, esas (*sıfat*).
 8. Çizgilerden herhangi birini anlatan kelimeye sıfat olarak geldiğinde o çizginin, belirli bir kural altında hareket ederek bir yüzey oluşturmaya yaradığını anlatan bir söz (*isim, matematik*).
- Gelin:*
1. Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın (*isim*).
 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın (*isim*).
- Kaynana:*
- Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne (*isim*).
- Bacı:*
1. Kız kardeş (*isim*).

2. Bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan (*isim*).
 3. Büyük kız kardeş, abla (*isim, halk ağzında*).
 4. Tarikat şeyhlerinin karısı (*isim, eskimiş*).
 5. Kadınlara söylenen bir seslenme sözü (*ünlem*).
- Eksikli:*
1. Kendisine bir şey gerekli olan, muhtaç (*sıfat*).
 2. Kadın (*isim, halk ağzında*).
- Hatun:*
1. Kadın (*isim*).
 2. Bayan, hanım (*isim*).
 3. Eş, zevce (*isim*).
 4. Yüksek makamdaki kadınlara ve hakan eşlerine verilen unvan (*isim, tarih*).
- Hanım:*
1. Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan (*isim*).
 2. Kadın, eş (*isim*).
 3. Toplumsal durumu, varlığı iyi olan, hizmetinde bulunulan kadın (*isim*).
 4. Kadınlığın bütün iyi niteliklerini taşıyan (*sıfat*).

Atasözlerinde kadınların farklı yönlerine dikkat çekildiği tespit edilmiştir. Bu bakımdan atasözleri içerdikleri anlam ve vermek istedikleri mesaj bakımından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Yapılan değerlendirmede, kadınların nitelikleri, yaş ve medeni durumları, analık ve önemi, kız-anne bağı, kadınlara yönelik davranış şekilleri, kardeşlerle ilişki hususlarının atasözlerinde dikkat çekilen konuların başında geldiği görülmüştür.

4.1. Tek Eşliliğe Vurgu Yapan Atasözleri

Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, atasözlerinde ele alınan en önemli konuların başında *tek eşle evliliğe* vurgu yapılması gelmektedir. Türkan'a göre, Türk aile yapısı monogami temeli üzerine kurulu olmuş ve Türkler'de çok kadınla evlilik tarihin hemen hiçbir döneminde yaygınlık kazanmamıştır. Hatta Osmanlı döneminde çok eşli evlilik serbest bırakılmasına rağmen genel olarak tek eşle evlilik yaygın olarak tercih edilmiştir. (Türkan, 2015, 44). Bu konu ile ilgili atasözlerinin hemen hemen tamamında birden fazla eşe sahip olmanın olumsuz sonuçlarının vurgulandığı dikkati çekmektedir.

- *Dünya dört kulplu tekne, ikisinden kadın, ikisinden erkek tutar.*
- *Kadının biri ala, ikisi beladır.*
- *İki karılı bittin, iki analı süttin ölür.*
- *Bir eve bir baca, bir kıza bir koca.*
- *İki avratlı ev çöplük olur.*
- *İki analı süttin, iki evli bittin ölür.*

4.2. Kadınların Yaş Durumuyla İlgili Atasözleri

Atasözlerinde kadınlara yönelik olarak dikkat çekilmek istenen bir diğer konu ise kadınların *yaş* durumudur. Yukarıda kadınların yaş durumuna işaret eden atasözleri yer almaktadır. Kadınların yaş durumuna yönelik olarak dile getirilen atasözlerinde evlilik için kızların on iki yaşına gelmelerine işaret edildiği, kırk yaşından sonra bir kadınla evlenmemek gerektiği, kadınların yaş aldıkça davranışlarının daha dikkatli olduğu, yaşlı erkeklerin genç hanım almamaları gerektiğine yönelik değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir.

- *Alçaklara ev yapma sel için, yükseklere harman yapma yel için, ihtiyarlıkta genç kadın alma el için.*
- *Çay kıyısından tarla alma sel alır, kırkıktan sonra kız alma el alır.*
- *Atın iyisini genç, kadının iyisini ihtiyar alır.*
- *Kız evladı on ikisine bastı mı, ya ere ya ere.*
- *Kız karyınca dayı boynuna düşer.*
- *Koca karıya köpen yamattırlar.*

4.3. Evliliği Sona Ermiş Kadınlara Yönelik Atasözleri

Atasözlerinde kadınların *medeni durumu* konusunda dile getirilen en önemli konu ise boşanmış ve toplumda dul olarak adlandırılan kadınlara yönelik bakış açısıdır. Şengül'e göre, "dul kadının toplumun gözünde her türlü cinsel arzuya cevap verecek savunmasız bir pozisyonda görülmesi, kadının kişiliksiz bir varlık olarak düşünülmesinin sonucudur. Çünkü dul kadının, kızlar gibi kendisini korumasını gerektirecek 'bekâret' durumu söz konusu değildir. Bu yüzden de 'kolay lokma' olarak görülen dul kadınlar, kadınlar içinde en fazla tacize maruz kalan gruptur." (Şengül, 2016; 170). Yukarıda yer alan atasözlerinde yaygın olarak dikkati çeken bakış açısı, boşanmış (dul) kadınlarla evlenilmemesi gerektiği, bu kadınların davranış biçimlerinin olumsuz olabileceği, bir erkeğin boşandığı karısı konusunda artık geçmişe bakmaması ve bazı meslek grubundaki erkeklerin hanımlarından uzak kalmak zorunda kaldıkları ifade edilmektedir.

- *Boşadığın kadının topuğuna bakma.*
- *Dul kadının eteği uzundur.*
- *Alma karının dulunu, peşine gelir kulunu; senden yer senden içer, kendine yiğar pulunu.*
- *Dul karı, şeytan karı, adlar (aldatır) alır bekârı.*
- *Darıldığın dağın odununu yakma, boşadığın karının topuğuna bakma.*
- *Ismarlama doğru gelse, dul karılar kocaya varmaz.*
- *Kırk serçeden bökem olmaz, kaza bak kaza; dul karıdan heves alınmaz, kıza bak kıza.*
- *Avradı boşayan topuğuna bakmaz.*
- *Eski pamuk bez olmaz, dul avrat kız olmaz.*

- *Çiftçi üç şeyden zengindir: arıdan, karıdan, darıdan.*
- *Askerin parası pul, karısı dul.*
- *Denizcinin parası pul, karısı dul.*
- *İstanbul'da darısı olanın İzmir'de karısı olmaz.*
- *Yaylada karısı olanın sahilde darısı olmaz.*

4.4. Annelik ile İlgili Atasözleri

Tellioğlu'na göre, Türk toplumunda kadın, anne olduktan sonra toplumsal statü bakımından önemli birtakım haklar elde etmektedir. Ev başta olmak üzere edinilen tüm kazanımlar, karı - kocanın ortak malı kabul edildiğinden dolayı, bu kazanımlar üzerinde tasarruf hakkı da eşinden sonra kadına geçmekteydi. Bu yaklaşım devlet idaresinde de geçerli görüldüğünden, eşinin ölümünden sonra devleti yöneten kadınlara rastlanılmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların boşanma hakkına sahip olmakla birlikte, bu temel iki özellik açısından Türk kadını hem kendi dönemindeki diğer toplumların kadınlarından hem de birçok açıdan günümüz kadınlarından ileri olduğu ifade edilebilir. (Tellioğlu, 2016; 222). Gerek İslamiyet öncesinde gerekse İslamiyet sonrasında Türk kültüründe **annelik** kutsal görülmeyle birlikte, bu bakış açısı atasözlerinde de yer bulmuştur. Atasözlerinde annelik kutsal görülmüş, eziyeti çeken, evladı doğurup büyüten, evladından vazgeçmeyen anne figürü çizilmiş, evlat konusunda anne babadan önce gelmiştir. Evlat evlense dahi annenin evladından vazgeçmediği vurgulanmış ve genel itibariyle fedakâr ve cefakâr bir anne tasviri yapılmıştır. Annesiz kalmanın olumsuz sonuçları vurgulanırken, üvey anneye genelde olumsuz bir anlam yüklenmiştir.

- *Dokuz kadın birikse zahmeti doğuran çeker.*
- *Ağlarsan anan ağlar, bir gözü yalan ağlar.*
- *Ana çeker zahmeti, baba alır rahmeti*
- *Kırk kadın bir olsa doğuran çeker zahmetini.*
- *Anası olmayanın babası olmaz.*
- *Anasına göre danası olur.*
- *Anası soğan, babası sarımsak; kendisi gelişken olmaz ya!*
- *Anasız çocuk kanatsız kuş gibidir.*
- *Anasız kuzu melemez.*
- *Çocuk babasının başı, anasının gözyaşı.*
- *Dana ne kadar büyüse gene anasını emer.*
- *Evi yapan da anne, yıkan da anne.*
- *Yanan da anadır, yaman da anadır.*
- *Yanarsa anan ağlar, gerisi yalan ağlar.*

4.5. Kadınların Evlat Yetiştirme Sorumluluğuna Yönelik Atasözleri

Kuşkusuz aile çocukların, ilk eğitimini aldıkları ve toplumsal, insani

değerlerin aktarıldığı temel kurumdur. Bu konuda, anne ve baba, çocuklarına bu değerleri aktarmak ve rol model olmakla yükümlüdürler. Yukarıda örnekleri verilen atasözlerinde görüldüğü gibi annelik konusuyla ilgili olarak atasözlerinde vurgulanan en önemli hususların başında **evlat yetiştirmek ve terbiye etmek görevinin** genel olarak anneye yüklenmiş olması gelmektedir. Bars'a göre, "Eski Türklerde kadın, evinin hâkimidir. Çoğu zaman çocukları üzerinde annenin sözü, babadan daha fazla geçer. Annelik vazifesi her türlü sosyal sorumluluktan daha önde gelen bir görevdir." (Bars, 2014; 87). Yukarıda yer alan atasözlerinde de dikkati çektiği gibi, özellikle kız evlatlarının annelerinin izinden gittikleri, annelerinin davranışlarını sürdürdükleri ve bu nedenle de bir gelin alırken annesinin göz önünde bulundurulması gerektiğine özellikle dikkat çekilmektedir. Ayrıca kız evlatlarının baht ve kaderlerinin annelerine benzediği vurgulanırken, bazı atasözlerinde kız evladın huy ve davranışlarını anneden, erkek evlatların ise babadan edindiği atasözlerinde vurgulanan bir diğer noktadır.

- *Ekmek mayadan, kız anadan.*
- *Kız anadan görmeden öğüt almaz.*
- *Kız anadan görmeye öğüt almaz, oğlan babadan görmeye sofraya sermez.*
- *Kız anadan öğrenir sofraya (bohça) düzmeyi (yuka yazmayı), oğlan babadan öğrenir sohbet (sokak) gezmeyi (koyun yüzmeyi).*
- *Kız anadan, ekmek bezeden gider.*
- *Oğlan babadan görür, sofraya açar; kız anadan görür, çeyiz seçer.*
- *Oğlan sofraya yazmayı babadan, kız kapı gezmeyi anadan öğrenir.*
- *Babadan gören sofraya salar, anadan gören mindere serer.*
- *Bak anasını, al danasını.*
- *Bak anayı, al danayı.*
- *Ekmeğin iyisi deneden, yiğidin iyisi anadan olur.*
- *Ana bahtı kızına, baba ocağı oğla kalır.*
- *Anadan gören sergen düzer, babadan gören saban düzer.*
- *Anadan yüzüstü olana bir okka tükürük akça (para) etmez.*
- *Ananın bahtı, kızının tahtı; anası çıkardı, kızı tahtı.*
- *Anası çıkar ağaca, kızı dal dal gezer.*
- *Anası çıkarsa taşta, oğlağı çıkar öte başa.*
- *Anası dal dal gezerse, kızı budak budak gezer.*
- *Anasına yakın, kızdan; ormana yakın, domuzdan irak olur.*
- *Anası ölen kız, hanım; babası ölen oğlan, bey oldum sanır.*
- *Anayı kızdan ayıran para.*
- *Babası ölen, ağa oldum sanır; anası ölen, hanım oldum sanır.*
- *Ekmek bezeden, kız anadan.*

4.6. Kadınların Kardeşlik Bağına Yönelik Atasözleri

Bakırcı, Dede Korkut Hikâyeleri ile ilgili olarak gerçekleştirdiği çalışmasında, “görücü yoluyla evlenme, kız kaçıarak evlenme, beşik kertme yoluyla evlenme, çok eşli evlilik, kayın biraderle evlilik, ilk görüşte âşık olma yoluyla evlilik gibi evlilik çeşitleri, kalın/başlık, nişan, nikâh ve düğün gibi evliliğe dair uygulama ve pratikler” tespit edildiğini belirtmektedir. (Bakırcı, 2018; 19). Tacoğlu ise, abinin ölmesi nedeniyle, ölen kişinin erkek kardeşinin dul kalan eş ile yani yengesi ile evlenmesi sonucunda meydana gelen evliliğin levirat evlilik olarak adlandırıldığını ve bu tür evlenme şeklinin Türkiye’nin özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde görüldüğünü belirtmektedir. (Tacoğlu, 2011; 118). Bu noktada özellikle eş kaybının ardından, kadının kayınıyla (kocasının erkek kardeşi); erkeğin ise baldızı (karısının kız kardeşi) ile evlenmesi gibi uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bu noktadan hareketle **kardeşlik bağı** noktasında da kız kardeşler ve eşleri ile erkek kardeşler ve eşlerine değinilirken, kardeş eşten (kadın) daha kıymetli tutulmuş ve birden fazla kız evlat sahibi olunan evde evlilik konusunda yaşanabilecek sıkıntılar dile getirilmiştir.

- *Etlar içinde koyun, erkekler içinde kayın, altınlar içinde yaldız, kadınlar içinde baldız.*
- *Baldızı olanın karısı ölmezmiş.*
- *Kardeş kardeşi istese karısını almaz, bacı bacıyı istese yerine varmaz.*
- *Kardeş mezarı yok. Karı mezarı çok.*
- *Kardeş yürek yağı, karı çarık bağı.*
- *Bir evde iki kız olacağına dağda domuz olsun.*
- *Büyük kızın gönlü gelinlik isterse, küçük kızı yontarlar.*
- *Bacı bacıyı sevse, erini almaz; kardeş kardeşi sevse avradını almaz.*
- *Bacı bacının altına it eniği atmış.*
- *İki bacı, bir herifte duramaz.*
- *İt taştan, bacı kardeşten korkar.*

4.7. Kadınlara Yönelik Davranışlar Şekillerine Vurgu Yapan Atasözleri

Açıl, İlk Türk devletlerinde aile içindeki söz hakkına sahip olmanın yanında; kadınların, evlenme, boşanma, mülkiyet, miras ve varislik haklarına sahip olduklarını, Eski Türklerin, kadınları bir alım-satım ögesi olarak asla görmediklerini, hatta savaşta kadının düşman eline geçmesini büyük bir utanç saydıklarını belirtmektedir. (Açıl, 2016; 70). Ancak yakın dönemde kadınlara yönelik şiddet biçimleri göz önünde bulundurulduğunda, bu davranış biçimlerinin terk edilmeye başlandığını söylenebilir. Erkeklerin **kadınlara yönelik davranışları** konusunda genel olarak birtakım öğütler içeren atasözlerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu öğütlerin arasında, kadınların erkekler tarafından korunup kollanması, kadının başında bir eş olması, kadının eşinden korkması gerektiği, eşlerin (kadın) kimseye

emanet edilmemesi gerektiği, kadına şiddet uygulanmaması, kadına iyi davranılması, eşini boşayan erkeklerin ah aldığı, erkeğin eşinden korkmaması gerektiği yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında ise at, silah ve eş (kadın) öğeleri atasözlerinde eşdeğer anlamlar yüklenmeye çalışılmış ve kadın, erkek tarafından korunması gereken bir birey olarak tasvir edilmiştir.

- *Karı dövenle, odun yaranın yanında durulmaz.*
- *Karı hasta olacağına ben olsam, ben öleceğime karı ölse.*
- *Tarla satanla, karı boşayanın ahı geçmez.*
- *Tarla satanla, karı boşayanın göğsünün kütültüsü geçmez.*
- *Karı ile silah emanet edilmez.*
- *Karısı olmayana karı dövmek kolay olur.*
- *Talebe hocadan, karı kocadan korkmalı.*
- *Tek odun yanmaz, karısından korkan adam olmaz.*
- *Adamı ar, avradı er zapteder.*
- *At ile avrada itibar olmaz.*
- *At ile avradın yediği sayılmaz.*
- *Avrat attır, gemini boş tutma.*
- *Avrat hastalanacağına eri hastalansın, eri öleceğine avradı ölsün.*
- *Avrat nikâhla, tarla tapuyla zapt olunur.*
- *Ersiz avrat, yensiz at.*
- *Kocasız karı, beysiz arı.*
- *Ersiz avrat, yularsız eşek.*
- *İkide bir birttırırsa bir avrat, onu dışarı at.*
- *İyi koca karyı gül, yaprak; kötü koca kül, toprak yaparmış.*

4.8. Kadınların Temel Niteliklerine Yönelik Atasözleri

Aşağıda yer alan atasözlerinde de görüldüğü gibi konu ile ilgili atasözlerinin büyük bir bölümü *kadınların temel niteliklerine* doğrudan ya da dolaylı olarak vurgu yapmaktadır. Özellikle kadınların fiziksel özellikleri bakımından iri yapılı olmaları birçok atasözünde vurgulanmaktadır. Bu durumun o dönemin sağlıklı ve güzel kadın algısıyla ilgili olduğu varsayılabilir. Günümüzdeki güzellik ve estetik algısına göre ise tam tersine zayıflık önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir. Kadınlar ev işlerinin yürütülmesinden sorumlu olmakla birlikte, eşlerinin getirdiklerini yetirmekle de yükümlüdürler. Yani bir evi ev yapan kadındır. Mevcut olanaklar ne olursa olsun evi çekip çevirmek kadının maharetine bırakılmıştır. Bununla birlikte genel olarak gelinler kıymetli görülmüş ve gelinlerin geldikleri aile yapısının önemi vurgulanmıştır. Evlat sahibi olmak kadınların davranışlarının şekillenmesinde son derece önemli görülmüş ve özellikle erkek evlat sahibi olmaya ayrı bir önem atfedilmiştir. Bazı atasözlerinde kadınların maddiyattan çok evlatlarına önem verdikleri ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra kadınların

eşlerini doldurdukları, vefalı olmadıkları, maddi varlığa düşkünlükleri, genelde kavgayı onların çıkardıkları, hiçbir şeyi unutmadıkları ve erkeğe göre daha fazla sayıda nefse sahip oldukları da ifade edilmektedir. Akıl yetisi bakımından ise bir atasözünde olumsuz bir anlamın yer aldığı görülmektedir. Tüm evin idaresinin kadına bırakılmasına karşın, akıl bakımından böyle bir değerlendirmenin yapılması önemli bir tezattır. Yukarıda verilen atasözlerinin arasında, içinde kadınlar için kullanılan kelimelerden ‘gelin’ sözcüğü geçen ve toplumsal mesaj içeren atasözleri de bulunmaktadır. Bu atasözlerinde, gelin sözcüğünden hareketle, yurt toprakları ile ilgili güzellik benzetmesinin yapıldığı görülmektedir.

- *Erkek vefakâr, kadın cefakâr olmalı.*
- *Atın ardında, kadının önünde, arabanın yanında gitme.*
- *Düşman uyumaz, kadın unutmaz.*
- *Erkeğin nefsi bir, kadının ki dokuzdur.*
- *Her kadının bir yaprak sarıışı (yoğurt çalması) vardır.*
- *Her kadının yoğurdu yapılmaz, her kadının doğurduğu öpülmez.*
- *İri yarı kadın yola yakışır, çıtı pıtı kadın kola yakışır.*
- *Kadın eşik dibinde değil, beşik dibinde belli olur.*
- *Kadın kısmı kara yazılıdır.*
- *Kadın kocasına, adam hocasına gülmez.*
- *Kadın kocasına göre baş bağlar.*
- *Kadın kocasının ayağının çarığı, ana babasının başının sarığıdır.*
- *Kadın kocayı var sever, koca kadını sağ sever.*
- *Kadında vefa, borçluda sefa aranmaz.*
- *Kadını eve bağlayan altın şakırtısı değil beşik gıcirtisidir.*
- *Kadını, evinden; erkeği pirinden sorarlar.*
- *Kadının iyisi arpadan aş yapar, kötüsü buğdaydan termaş yapar.*
- *Kalçalı kadından pençeli oğlan doğar.*
- *Kırk kadının akli bir tavuğun başındadır.*
- *Tarlanın eve, kadının yere yakını.*
- *Sirke küpünden, kadın kökünden.*
- *Arı ile karının sırrına erilmez.*
- *Atın yere yakını, karının ere yakını.*
- *Bal arıdan, kavga karıdan çıkar.*
- *Dumansız baca, çekişmedik karı koca olmaz.*
- *Karıdır erkeği şişiren, yağdır yemeği pişiren.*
- *Ocaktır aşı pişiren, karıdır kocayı şişiren*
- *Yağmur taviyla ekilen darı, kocasından sonra kalkan karı işe yaramaz.*
- *At kaderi, it kaderi, avrat kaderi.*

- *Erken gelen yazdan, kendi başına büyüyen kızıdan kork.*
- *Kız büyür, bahtı beraber büyür.*
- *Kız dediğin kapı şakşahısı: Gelen çalar, giden çalar.*
- *Kara eşekte katır olmaz, elekçiden hatun olmaz.*
- *Hanım yapınca güç, bey yapınca suç.*
- *At alırsan yazın, deve alırsan güzün, avrat alırsan gezin ha gezin.*
- *Avrat gayreti gütmemeli, er gayreti gütmeli.*
- *Avrat kıtlık bilmez çoban yokluk bilmez.*
- *Avrat lazım kalçalı, oğlan doğursun aslan pençeli.*
- *Avrat vardır, arpadan (arpa unundan) aş eder (yapar); avrat vardır bulguru (buğday unundan) keş eder (yapar).*
- *Er getiri, avrat yetiri.*
- *Eksikliye sohbet haram.*
- *Eti ciğer eden avrat, ciğeri et eden de.*
- *Oddur yemeği (kordur ocağı) pişiren, erdir avradı şişiren.*
- *Gelin övünür, kaynana dövünür.*
- *Kaynana dinsiz, gelin dilsiz olur.*
- *Kaynananın en iyisi başını sallar.*
- *Gelin ata binmiş, gör kime inmiş (kimin kapısına).*
- *Gelin atta, buyruk Hak'ta.*
- *Kaynanasız gelin, tasmaşız nalın.*
- *Kendi başını deremeyen gelin başı derer.*
- *Gelin duvağında belli olur.*
- *Gelin duvakta, uşak kundakta (belli olur).*
- *Gelin, kaynana toprağında yaratılmış.*
- *Ağaçsız memleket, duvaksız geline benzer.*
- *Ağaç yurdun gelinidir.*
- *Gelin girmedik ev olur, ölüm girmedik ev olmaz.*

4.9. Evlenilecek Kadınların Niteliklerine Yönelik Atasözleri

Atasözlerinde dikkati çeken bir diğer önemli unsur ise *evlenilecek kadınların nitelikleri* ile ilgili olarak verilen öğütlerdir. Daha önce de belirtildiği gibi atasözlerinde, boşanmış (dul) kadınlarla evlenmek tasvip edilmemiş, kız ile evlenilmesi öğütlenmiştir. Tanımlarda da görüldüğü gibi kız kavramı dışı çocuk olarak tanımlanmış, evlenmiş kadınlar için karı, kadın, avrat gibi kelimeler tercih edilmiştir. Topcu ve Baş'a göre, "Namuslu olmak ve onunla bağlantılı olarak bekâret kavramı ataerki geleneksel değerlerle özümsemeye devam etmektedir. Toplumun değerleri kültürle ilişkili olarak topluma özgü nitelikler taşımaktadır. Bu sebeple namus ve bekâret saf ve temiz olmakla özdeşleştirilerek bireyler tarafından içselleştirilmekte ve toplum tarafından inşa edilen değerlerle meşrulaştırılmaktadır. Namus bu açıdan geleneksel yapı da kadının bedenini ve cinselliğini denetlemesinde

önemli bir araç işlevi görmektedir.” (Topcu, Baş, 2018; 193). Nitekim Gürsoy ve Arslan Özkan, üniversite öğrencilerine yönelik olarak gerçekleştirdiği çalışmada, namus kavramının kadınlar açısından evlilik öncesinde ve evlilik dışında cinsel ilişkinin olmaması anlamına gelmekte olduğunu; özellikle erkek öğrencilerin bekârete büyük önem verdiklerini ortaya koymuştur. Öğrencilerde bu tutumların oluşmasında ise, üniversite eğitiminden çok aile ile toplumun namus kültürünün önemli rol oynadığı tespit edilmiştir (Gürsoy, Arslan Özkan, 2014).

Evlenilebilecek kadınlarla ilgi olarak öğütlenen diğer nitelikler ise yukarıda da dikkati çektiği gibi, kadınların kardeşlerinin olması ve ailesi bilinen kişiler olmasıdır. Bunun yanında annesi-ninesi kötü olarak nitelenen kadınların ise gelin olarak alınmaması gerektiği, çünkü kızın da huylarının onlara çekeceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla bu bakış açısının şekillenmesinde, çocuk yetiştirme ve terbiye görevinin kadınlara yüklenmesinin bir sonucu olduğu düşünülebilir.

- *Bekâr gözü ile kız alınmaz.*
- *Bekâr gözü ile kız, yaya gözü ile at alma.*
- *Kızı methederek evlendirirler, gelinin iyisini gören az olur.*
- *Alınacak kız ay görünür, evleri saray.*
- *Al khpnin kızını, alma (khpnin) kızının kızını.*
- *Arlının kızı, mallının kızından üstündür.*
- *Arpayı taşlı yerden, kızı kardeşli yerden.*
- *At alırsan taydan, kız alırsan soydan al.*
- *Bekâra kız verme kolay olur.*
- *Dağda öküz, düğünde kız seçilmez.*
- *Eşğin bozunu alma, ırzsızın kızını alma.*
- *Gel git de birbirinden kız alma.*
- *Gurbete (trağa) kız verme yiter gider, denize taş atma batar gider.*
- *Yer alırken düz al, evlenirken kız al.*
- *Babasının mezarını bilmediğin adama kız verme.*

4.10. Kız Evlat Sahibi Olmak İle İlgili Atasözleri

Son olarak atasözlerinde *kız evlat sahibi olmak* bazı atasözlerinde olumsuz bazı atasözlerinde ise olumlu anlamlarla anlatılmaktadır. Kız evlat sahibi olmak birtakım atasözlerinde, önemli ve baba için bir değer olarak belirtilirken, bazı atasözlerinde ise bir yük olarak betimlenmiştir. Bununla birlikte kız evladı genel olarak başka bir aileye gelin olarak gideceğinden dolayı, hayatını idame ettireceği yer olarak evlenip gittiği aileye işaret edilmiştir. Ancak Türk toplumunda birçok toplumda olduğu gibi kız evlada yönelik olumsuz bir bakış açısı olduğunu söylemek pek doğru olmaz. Yenen Avcı (2014), Türk Atasözlerinde Çocuğa Bakış başlıklı çalışmasında kız çocuk sahibi olmakla ilgili şu sonuçlara varmaktadır: “Atasözlerinde ulaşılan bir diğer yargı ise; kız çocuk büyütmenin zor ve sıkıntılı olduğudur. Evlenmemek, kız ve ailesi için ne denli kötü ise; evlenip, yuva kurmak da

bu olumsuz yargılara set çekmek anlamına gelmez. “Kız çocuğu el çocuğu.” görüşünün bu yükü ağırlaştırdığını söylemek mümkündür. Kız çocuğuna ilişkin sözlere bakıldığında genel olarak, okul kültüründen uzak; hayatı anne babalarının rehberliğinde tanımaya çalışan; bahtını kocasından alan, yani sosyal statüsü eşinin sahip olduğu olanaklarla belirlenen; sosyal yaşamın dışında bırakılan; evlendiğinde gerek mesafelerin uzunluğundan ve gerekse iletişimin yeteri kadar gelişmemesinden dolayı ailesiyle daha az paylaşımda bulunmak zorunda olan bir “insan profili” ile karşılaşılmaktadır (Yenen Avcı, 2014; 223).

- *Kızı olan tez kocar.*
- *Kız gittiği, oğlan bittiği yerde ekmek yer.*
- *Kızı güzel olanın ayağı yukarıda olur.*
- *Kızın var, sızın var.*
- *Kız ev, naz evi.*
- *Kız evi, umut evi; oğlan evi, umut evi.*
- *Kız evi, vezir evi.*
- *Kız kapısı, vezir kapısı.*
- *Oğlan büyür koç olur, kız büyür hiç olur.*
- *Oğlan doğuran ok gibi kız doğuran bk gibi.*
- *Oğlan doğurdum oydu beni, kız doğurdum soydu beni.*

Sonuç ve Tartışma

Kültür, bir toplumu diğer toplumlardan ayıran farklılıkların başında gelmektedir. Toplumlar kültürel farklılıklarını kuşaktan kuşağa aktararak bir yandan toplumsal kimliklerini yaşatırken diğer yandan bu sosyo-kültürel yapı bireylerin aidiyet ihtiyacının karşılanmasına olanak sağlamaktadır. Kültür, tıpkı toplumun kendisi gibi dinamik bir yapıya sahiptir. Bu nedenle kültürün zaman içerisinde siyasi, ekonomik, bilimsel, fikri gelişmelerden etkilenmesi kaçınılmaz olmaktadır.

Dünya üzerinde birçok kültür bulunmakla birlikte, her bir kültürün kendine özgü davranış şekilleri ve uygulamaları bulunmaktadır. Ancak siyasi, hukuki, ekonomik gelişmeler zamanla bu alışkanlıkların sorgulanmasını gerektirebilir. Örneğin, ekonomik sistemin karmaşıklaşması ve gelişmesi ile kadınların çok farklı alanlarda iş hayatında yer alması, kadınların ekonomik statü ve ücret konusunu gündeme taşıyabilir. Bunun yanı sıra eğitim hakkı hususunda, kız çocuklarının okutulmasına karşı olan bir toplumsal bakış açısı, beraberinde eğitim hakkı çerçevesinde değerlendirilme gereksinimini ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla toplumsal yapı bu gelişmelere karşı direnç gösterebildiği gibi kısa sürede uyum da sağlayabilir. Ancak özellikle eğitim düzeyinin düşük olduğu toplumsal çevrelerde, toplumsal yapının bu gelişmelere direnç göstermesi kaçınılmazdır. Siyasi, hukuki ve ekonomik gelişme hızı, toplumsal gelişmenin önünde olduğu durumlarda bu olağan bir durum olmakla birlikte, her ne kadar hukuki düzenleme yapılsa da uygulamada toplumsal normların geçerliliğini sürdürmesiyle sonuçlanabilir. Bu noktada hukuksal

yaptırımlar ve eğitim düzeyinin toplumun genelini kapsayacak şekilde arttırılmasına yönelik adımlar son derece etkili olacaktır. Okullarda verilen formal eğitim, hukuki düzenlemelere uygun olarak planlanmakta ve yürütülmekle beraber, okul dışı olan informal eğitimde çağa uygun olmayan anlayış ve söylemlerin terk edilmesi zaman alan bir süreç olsa da imkânsız görülmemelidir.

Bu çalışmada, Türk kültürünün önemli kaynaklarından biri olan atasözleri kadına yönelik içerdikleri anlam bakımından değerlendirilmiştir. Yukarıda da değinildiği gibi araştırmanın temelinde, kaynakta yer alan atasözleri içinde kadını ifade etmek için kullanılan kavramlar taranmıştır. Bu kavramların arasında, kız, kadın avrat, karı, eksikli, bacı, gelin, kaynana, ana, anne yer almaktadır. Bu kavramların içinde yer aldığı atasözleri ise konu ve vermek istedikleri anlam benzerliği bakımından sınıflandırılmıştır. Atasözlerinde kadınların medeni durumu, yaş konusu, kadınların nitelikleri, kız evlat sahibi olmak, anne olmak, evlenirken kız seçmek noktasında dikkat edilmesi gerekenler, kardeşlik bağı, kadınlara yönelik davranışlar ön planda yer almaktadır. Cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet bağlamında bakıldığında, atasözlerinin kadınlar açısından, bazı yönlerden olumlu bazı yönlerden ise olumsuz anlamlar taşıdığı görülmektedir.

Öncelikle atasözlerinde genel olarak tek eşliliğe vurgu yapılması ve bunun tersi durumların olumsuz sonuçlarını içeren mesajlar verilmeye çalışılması son derece önemlidir. Aynı zamanda kız evlat sahibi olmanın birçok atasözünde bir değer olarak görülmesi de atasözlerinin kadınlar açısından olumlu yargı içermesi bakımından anlamlıdır. Bununla birlikte annelik, kutsal görülmekle birlikte çocukların eğitimindeki rolünün elzem olduğu sıklıkla vurgulanmıştır. Ancak bu noktada babanın çocuk eğitimindeki rolünün anneye nazaran daha kısıtlı görüldüğü ifade edilebilir. Özellikle erkek çocukların babaya, kız çocukların ise anneye benzetilmesi bu bakış açısının bir sonucu olarak görülebilir. Dolayısıyla vefakâr ve cefakâr anne tasvirinin ağır bastığı bu bakış açısı çocuk eğitiminde de anneyi başat birey olarak kabul etmekle birlikte, özellikle günümüzdeki pedagoji çalışmalarının bu noktada sadece annenin çabasını yeterli görmediği, anne-babanın ortak katkısının önemine işaret ettiği gerçektir.

Atasözlerinde boşanmış (dul) kadınlar, olumsuz nitelendirilmiş ve boşanmış kadınlarla evlenilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu arada eşini boşayan erkeklerin büyük bir vebal aldıkları da sıklıkla dile getirilmiştir. Bu bakış açısının evliliğin dağılmasını zorlaştırmak amacıyla oluşturulduğu söylenebilir; ancak, 'boşanmış kadınlara yönelik bu olumsuz bakış açısı erkekler için de geçerli mi?' sorusunun cevabının çok eşitlikçi olup olmadığı toplumsal dinamikler bakımından sorgulanmalıdır. Özellikle son dönemlerde Türkiye'deki kadına yönelik şiddet vakalarının büyük bir bölümünün, boşanmış ve boşanma sürecindeki kadınlara yönelik olması, bu bakış açısını irdelemeyi gerekli kıldığı kadar, erkeklerin bu süreci kendi bilişsel ve duygusal dünyalarında nasıl değerlendirdiklerini de incelemeyi zorunlu hale getirmektedir. Kadınların evlenmesi gereken yaş bir atasözünde küçük

gösterilmekle birlikte, yaşı ilerlemiş kadınların evlenmesi ise pek sıcak karşılanmamaktadır. Bununla birlikte yaşlı erkeklerin genç kadınla evlenmesinin de olumsuz sonuçları olabileceğine değinilmiştir. Kardeşlik bağı açısından birtakım anlamlar içeren atasözlerinde, kardeşi eşten (kadın) daha değerli görüldüğü de açıktır. Kadınların temel niteliklerinde sadece kişisel özellikler değil fiziksel birtakım atıfların da yapıldığı dikkati çekmektedir. Nitekim genelde iri yapılı kadın görüntüsüne dikkat çekilirken, bu durumun günümüzdeki zayıf kadın algısından önce güzel ve sağlıklı insan profilinin iri olarak çizilmesinin etkili olduğu ifade edilebilir. Ayrıca geçim kaynağının ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılık olduğu toplumlarda, beden gücünün önemi de göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu bakış açısının günümüzün sağlık ve estetik algısı doğrultusunda aşıldığını söyleyebiliriz. Atasözlerinde, fiziksel özelliklerin yanı sıra kadınların bazı davranışsal özelliklerine de işaret edildiği açıktır. Kadınlar, evi çekip çevirmek konusunda marifetli olmalıyken, eşini sözleriyle dolduran, vefakâr olmayan, hiçbir şeyi unutmayan, kavga çıkarabilen ve maddiyatı seven bireyler olarak anlatılmaktadır. Atasözlerinde kimseye emanet edilmemesi ve şiddet uygulanmaması gerektiği vurgulanan kadınların eşlerinin sözünü dinlemeleri de sıklıkla ifade edilmektedir. Evlenilecek kadınlar ise, ailesi bilinen yerden istenmeli, özellikle kadının annesinin davranışları göz önünde bulundurulmalıdır.

Toplumsal kültürün aktarımında önemli bir yere sahip olan atasözleri, toplumsal tecrübelerin bir sonucu olarak günümüze kadar gelmiştir. Ancak değişen yaşam koşulları ve toplumsal deneyimler neticesinde, bir kısım söz ve uygulamaların terk edilmesi, toplumsal değişimin dinamik yapısının bir sonucu olarak görülmelidir. Özellikle sanayileşme ve fikri gelişmelerin etkisiyle kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi ya da eğitim düzeyi düşük ve geleneksel bakış açısına sahip olmakla birlikte geçim sıkıntısının itici etkisinin bir sonucu olarak da kadınların, toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatta daha fazla yer almaları, bu konudaki toplumsal değişimin hareket noktasını oluşturmuştur. Kadın ve erkeklerin, hayatın birçok alanında bir arada yer almalarının bir sonucu olarak kadınların eşitlik talepleri daha sık dile getirilmeye başlamış ve bu da yeni yaklaşımların tartışılmasına ve hukuki düzenlemelerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Daha önce de ifade edildiği gibi çocukların ilk eğitiminin ailede başladığı gerçeğinden hareketle, kültürel aktarımda, güncel pratiklere uymayan öğeler konusunda dikkatli olunmalıdır. Nitekim bu söz ve uygulamalar, içerdikleri anlamın yanı sıra toplumsal bakış açısı ve toplumsal yargının da aktarımını sağlamaktadır. Dolayısıyla kadınlar konusunda, geleneksel kalıpları aşmak ve çocuklara çağa uygun anlayış ve davranış biçimlerini kazandırmada, olumlu bakış açılarının farkında olarak bu değerlerin aktarımını yapmak ve seçici olmak son derece önemlidir.

Her ne kadar kadın hakları ve cinsiyet eşitliği ile ilgili olarak, ulusal ve uluslararası platformlarda birtakım olumlu adımlar atılsa da, bu gelişmelerin toplumsal tabanda hissedilmesi, uzun zaman alabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal ve bireysel alışkanlıkların değişmesinin uzun zaman alması, kadın mağduriyetlerinin

devamına neden olabilmektedir. Bu gerçek göz önünde bulundurularak gerek formal gerekse informal eğitimde cinsiyet eşitliği konusuna titiz bir şekilde eğilmeli, böylece toplumda kadınlar ile ilgili algının olumlu yönlerinin devamı sağlanırken, olumsuz bakış açısı ve alışkanlıkların terk edilmesine katkıda bulunulmalıdır.

Kaynakça

- Açıl, O. (2016), “İlk Türk Devletlerinde Kadın Algısı ve Kadın Hakları”, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı: 3, ss. 63-72.
- Afşar, B., Öğrekçi, S. (2015), “Tarihsel Süreçte Kadının Gelişimi ve Ekonomideki Rolü: Toplayıcı Kadından Günümüz Kadına Dönüşüm”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, Cilt. 17, Sayı: 1, ss. 65-86.
- Annaberdiyev, D. (2018), “Türkmen Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2, ss. 253-273.
- Arat, N. (2017). Feminizmin ABC’si, 3. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.
- Aydın, N. (2018), “Kız-Kadın Kimliğinin Oluşumu ve Kadına Bakış Bağlamında Toplumsal Algıya Yön Veren Atasözleri”, SEFAD, (39), ss. 169-180.
- Bakırcı, N. (2018) “Dede Korkut Kitabı’nda ve Halk Hikâyelerinde Evlilik”, Türk Uluslar arası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 15, ss. 1-20.
- Bars, M. E. (2014), “Türk Kültürü’nde Anne ve Âşık Garip Hikayesinde Görünüşü”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 6, Yıl: 2, ss. 82-94.
- Bora, A. (2018). Kadınların Sınıfı, 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, M. (2013). Türkçe Eğitimi ve Öğretiminde Dil ve Kültür Aktarımı Aracı Olarak Atasözleri ve Deyimlerin Önemi, Turkish Studies, 8/13, Fall 2013, ss. 559-575.
- Bulut, S. (2013), “Türkçülerin Penceresinden Osmanlı’da Kadın Meselesi ve Orta Asya Referansı”, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 10, ss. 313-336.
- Gökçimen, S. (2008), “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, Yasama, Sayı: 10, ss. 5-59.
- Güner, N. (2018). Türkçenin Kadınla İlgili Söz Varlığı. T.C Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi, Kayseri.
- Gürhan, N. (2010), “Toplumsal Cinsiyet ve “İslami Feminist” Söylem”, International Symposium Samsun, 26-28 November 2010, ss. 365-383.

- Gürsoy, E. Ö., Arslan, H. (2014), “Türkiye’de Üniversite Öğrencilerinin Kadına İlişkin “Namus” Algısı”, *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(3), ss. 149-159.
- Heper, A. (2014), “Feminizm ve Hukuk”, *Hukuk Kuramı*, Cilt: 1, Sayı: 5, ss. 11-27.
- İlhan, N. (2017), “Dil Öğretiminde Kalıp Sözcüklerin, Şiirin Önemi/Etkisi”, *Turkish Studies*, V. 12/22, ss. 401-412.
- Karahan, A. (2006), “Tarihi Türk Dilinin Söz Varlığına Katkıları: Kadınlara İlgili Kelimeler Üzerine”, *Bilkent Üniversitesi 1. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, ss.1-12.
- Karaman, A. (2016). *Uygur Atasözlerinde Kadın*, *Türk Dünyası*, S. 41, ss. 93-111.
- Kartal, F. (2016), “Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 49, Sayı: 3, ss.59-87.
- Keklik, S. (2013), “Atasözleri Sadece Gerçek ve Mecaz Anlamlı mıdır?”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 23, ss. 239-250.
- Keklik, S. (2015), “Atasözlerinin Öğretimine İlişkin Bir Öneri: Atasözlerinin Anlamlarına Göre Derecelendirilmesi”, *KSBD*, Sayı: 12, Yıl: 7, ss. 31-47.
- Kolay, H. (2015), “Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları”, *EMO Kadın Bülteni*, Sayı: 3, ss. 5-11.
- Kongar, E. (1984), *Kültür Üzerine*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Köylü, M., Bekmurzayev, M. (2018), “Kırgız Atasözleri Işığında Aile Kurumu”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, ss. 119-147.
- Küçük, S. (2003), “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 2, ss. 213-225.
- Küncü, D. (2018), “İlişkiler Bağlamında Dil, Yazın, Kültür, Toplum ve Eğitim”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 39, ss. 109-124.
- Moroğlu, N. (2012), “Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 357-380.
- Özaydınlık, K. (2014), “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, Yıl: 14, Sayı: 33, ss. 93-112.
- Özdemir, H., Aydemir, D. (2019), “Dördüncü Dalga Feminizm Üzerine”, *International Social Sciences Studies Journal*, Vol. 5, Issue: 32, ss. 1706-1711.
- Sapmaz, H. (2016), “Kadın, Neoliberal Politikalar ve Küreselleşme”, *Yasama*, Sayı: 32, ss. 41-63.

- Şengül, M. B. (2016), “Türk Romanında (1960-80) Boşanma ve Kadın”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 47, ss. 169-177.
- Tacoğlu, T. P. (2011), “Türkiye’de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Törenin Etkisi”, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4, ss. 114-143.
- Touraine, A. (2007), *Kadınların Dünyası*, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Taş, G. (2016), “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi”, *Tarihsel Süreçleri ve Dönüşümleri, Akademik Hassasiyetler*, Cilt: 3, Sayı: 5, ss. 163-175.
- Tellioglu, İ.(2016), “İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 55, ss. 209-224.
- Topcu, B., Baş, E. (2018), “Sosyolojik Açından Namus Kavramına Bakış: Trabzon İli Örneği”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 38, 173-196.
- Türkan, K. (2015), “Anadolu Masallarında Çok Eşlilik”, *Millî Folklor*, Yıl 27, Sayı: 105, ss. 43-57.
- Türk Dil Kurumu, Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, Mustafa S. Kaçalın (yay.haz.), 6. Baskı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 279- 331, Ankara 2019.
- Ünveren Kapanadze, D. (2018), “Dil ve Kültür Aktarımında İşlevsel Bir Araç Olarak Ders Kitapları: Türkçe Ders Kitapları Örneği”, *Turkish Studies*, Vol. 13/27, ss. 1575-1592.
- Yazıcı Ersoy, H. (2012), “Başkurt Türkçesinde “Kadın” ile İlgili Söz Varlığı”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 31, ss. 55-82.
- Yenen Avcı, Y. (2014), “Türk Atasözlerinde Çocuğa Bakış”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:6, Sayı:11, ss. 203-226.
- Yıldırım, S. (2019), “Feminist Çalışmalarda Kadın Deneyimlerinin Önemi: Simone de Beauvoir Örneği”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), ss. 145-150.
- Yılmaz, A. (2004), “Türk Kültüründe Kadın”, *Millî Folklor*, Yıl: 16, Sayı: 61, ss. 111-123.
- Yüce, S. (2005), “İletişim ve Dil: Yöntemler, Avrupa Dil Portföyü Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi”, *Journal of Language and Linguistic Studies*, Vol: 1, No: 1, ss. 81-88.
- “Kadınlara Yönelik Yasal Düzenlemeler”, <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).

“Kadına Yönelik Şiddette Türkiye İstatistikleri”,11.12.2018,
<https://www.cnnturk.com/video/turkiye/kadina-yonelik-siddette-turkiye-istatistikleri>, (Erişim Tarihi: 30.12.2019).

<https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 15.04.2020).